

Ключевые слова: понимание, научный текст, студент, интеллект, интеллектуальная культура, стратегии познавательной деятельности, профессиональный опыт.

Summary. Individual and professional development of high school students is noted by original content and some dynamics and peculiarities of independent work organization. In this context need for creating special strategies of cognitive activity that will contribute to increasing of the level of understanding of scientific texts is reviewed. The article deals with the relationship of intelligence and understanding in the phenomenon of intellectual culture and points to the specificity of understanding of scientific texts by young professionals. The key idea is the overview of important aspects of interaction between the lecturer and students in the process of working with text. Attention is focused on the development of psychological education and psychological practice in the context of the integrated and competence approach to teaching in modern social and cultural space.

Key words: understanding, scientific text, intellect, intellectual culture, student, strategies of cognitive activity, professional experience.

УДК159.923:351.74

С.Б. ОЛЕКСІЄНКО

ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ПРАВООХОРОНЦЯМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ЗНАННЯМИ, НЕОБХІДНИМИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБ'ЄКТА ОПЕРАТИВНОГО ІНТЕРЕСУ З ПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядаються питання необхідності систематизації підходів до створення соціально-психологічної характеристики об'єкта оперативного інтересу з політичного середовища в інтересах правоохоронних органів України, аналізуються поняття «психологічний портрет», розглядаються основні вимоги, правила та рекомендації щодо створення психологічного портрету в інтересах правоохоронних органів України.

Ключові слова: психологічний портрет, особистість, політична психологія, політичний діяч, методи психодіагностики.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлюється практикою здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, необхідністю завчасного аналізу та прогнозування дій іноземців, які представляють інтерес для правоохоронних України у контексті прийняття рішень на користь нашої Держави.

Аналіз літератури свідчить, що психологічні аспекти особистості відображені в роботах І.В.Ващенко, В.В.Гончарова, Д.К.Грейсона, К.О'Дейлла, Л.М.Карамушки, С.Д. Максименка, В.О. Моляки, В.В.Рибалки, Р.Розена, Л.Є. Соколової, О.М. Столяренко, В.О.Тюріної, О.А.Філь, О.К.Філатова, Н.В. Чепелевої та ін.

Створення соціально-психологічної характеристики або соціально-психологічного портрету у контексті інформаційно-психологічного впливу досліджували А.В. Боброва, С.М. Бухарін, Іващенко О.В., О.В. Литвиненко, В.С. Медведєв, Д.В. Ольшанський, М.М. Ракитянський, Семеніга Ж.П., Ю.А. Шерковін, В.В. Циганов, Ю.В. Чуфаровський та інші.

Метою статті є розгляд та виокремлення особливостей побудови соціально-психологічної характеристики (соціально-психологічного портрету) особистості об'єкту оперативного інтересу при підготовці майбутніх правоохоронців до професійної діяльності.

Результати теоретичного дослідження. В останнє десятиріччя в діяльності правоохоронних органів України все активніше використовується психологічне портретування. Враховуючи вже існуючі визначення психологічного портрету (В.С.Медведєв, В.О.Образцов та С.М.Богомолова, О.М.Столяренко, Ю.В.Чуфаровський та ін.) автором пропонується таке тлумачення цього поняття у контексті оперативно-службової діяльності. *Психологічний портрет* – це цілісний, певною мірою формалізований та структурований спосіб представлення сукупності оперативно важливої психологічної та біографічної інформації щодо особи чи групи осіб в інтересах вирішення оперативно-службових завдань правоохоронних органів України.

Психологічний портрет може складатися відносно різних об'єктів зацікавленості спеціальних служб або правоохоронних органів: як політичного діяча, який безпосередньо (та певною мірою одноосібно) ухвалює рішення, групи осіб, яка готує рішення та за допомогою керівника (у тому числі формального) втілює їх в життя.

На думку автора найбільш вдало класифікував зазначені категорії об'єктів О.В. Литвиненко [6]. Розглядаючи поняття «суб'єкту, який ухвалює рішення» він зазначає що «традиційно це поняття охоплює сукупність трьох доволі різних частин:

- особи, які ухвалюють рішення;
- компактні структури, що ухвалюють рішення (адміністрації, штаби, комісії тощо);
- розподілені, або мережеві структури, що ухвалюють рішення» [6, с.122].

Як справедливо зауважує О.В. Литвиненко «...в реальному житті чітко відокремити типи операцій за суб'єктами впливу неможливо... Незважаючи на певні зміни, що відбулися останніми десятиріччями у процесі

ухвалення рішень, роль політичного лідера, державного діяча залишається надзвичайно важливою, а у багатьох випадках вирішальною» [6, с. 123].

Таким чином, ми будемо розглядати у даній статті особу, або групу осіб, котрі в межах своїх повноважень мають право приймати, насамперед зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні рішення та представляють оперативний інтерес для правоохоронних органів України.

Розглядаючи особливості застосування психологічних методів отримання інформації при створенні психологічного портрету особистості, враховуючи специфіку діяльності правоохоронних органів України можна навести наступні методи:

- метод узагальнення незалежних характеристик;
- контент-аналіз документів;
- аналіз продуктів діяльності;
- візуальна психодіагностика;
- «графологічний» аналіз.

Розглядаючи можливість застосування такого методу, як так званого графологічного аналізу, слід зазначити, що в окремих випадках оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, враховуючи такі фактори, як дефіцит часу та дефіцит інформації під час вивчення особистості об'єкта зацікавленості правоохоронних органів України, даний метод може використовуватися у якості допоміжного. У той же час маємо наголосити про недостатню наукову обґрунтованість так званого графологічного аналізу. Спираючись при побудові психологічного портрету лише на зазначений метод - означає встати на хибний шлях.

При аналізі досліджень проблеми створення психологічного портрету особистості політичного діяча в інтересах правоохоронних органів України, можна стверджувати про певну фрагментарність, не завершеність побудови моделі портрету, не чіткість конкретних психологічних методів та методик.

Аналізуючи коло осіб, які представляють для нас інтерес у контексті прийняття рішень слід зазначити різні погляди фахівців на цю проблематику. Так, деякі автори [3; 4] ретельно вивчаючи аспекти методів та технологій інформаційних війн, у тому числі і у політиці розглядають в межах розробки стратегії провокацій в організації інформаційного протистояння психологічні портрети лише керівників. На думку авторів «На кожну особу, яка приймає та безпосередньо готує рішення розробляється психологічний портрет» [4, с. 206]. Для цього рекомендується використовувати наступні дані:

- базові властивості – темперамент, особливості мислення, сприйняття, самооцінка, батьківські настанови;
- компенсаторні властивості – способи адаптації, захисні механізми в їх позитивним та негативним для особистості проявах;
- «точки ризику» - ситуації, що є руйнівними для стабільності особистості, обмежуючими ефективність поведінки.

Слід зазначити одну цікаву особливість запропонованого вище підходу до створення психологічного портрету, а саме мету психологічного опису особистості, яка полягає у виокремленні основного внутрішнього конфлікту, що впливає на її мотивацію поведінки. Цей конфлікт, на думку авторів «...породжує захисні механізми, аналіз яких дозволяє здійснити прогноз поведінки та визначити «слабкі місця» об'єкта. ...знаючи їх можна здійснити на поведінку об'єкта ефективний інформаційний вплив та досягти згубної стратегії поведінки суперника» [4, с. 206].

Запропонований підхід до розробки психологічного портрету може представляти інтерес, але на думку автора є недосконалим, а саме: по-перше - недостатньо обґрунтованим (автори не наводять методологічну базу, на яку вони спиралися при визначенні структурних компонентів особистості), включення до базових властивостей особистості тих, які людина може змінювати протягом всього життя під впливом середовища та соціального оточення (варіативні властивості особистості) і тих, що набуті при народженні мають усталений характер; по-друге – схема вивчення має певною мірою спрощений характер, подекуди ігноруючи потребнісно-мотиваційну сферу особистості; по-третє – С.М. Бухарін, В.В. Циганов розглядають у якості противника лише осіб, які приймають рішення, але, на думку автора у багатьох великих корпораціях, не кажучи про лідерів держав рішення можуть ухвалюватися певним колом осіб, які не завжди відомі широкій громадськості, а формальний керівник лише проголошує (формалізує) прийняте рішення.

М.М. Ракитянський [8] розглядаючи проблему психодіагностики рис політичних лідерів рекомендує, при створенні психологічного портрету здійснювати збір інформації за такими напрямками:

Я-концепція;

- потребнісно-мотиваційна сфера;
- система політичних переконань;
- стиль ухвалення політичних рішень;
- стиль міжособистісних стосунків;
- стійкість до стресу.

Враховуючи специфічність діяльності правоохоронних органів України зупинимося більш детально на стилі ухвалення політичних рішень. Мається на увазі доцільність концентрації зусиль по збору інформації, складанні психологічних портретів, створення агентурно-оперативних позицій тощо, серед найближчого оточення політичного діяча, у разі ліберального або демократичного стилю його керівництва. Та навпаки,

зосередження зусиль на особистості суб'єкта, ретельному аналізу його потрібнісно-мотиваційної сфери у разі авторитарного стилю його керівництва.

На нашу думку, особливої уваги при створенні психологічного портрету особистості в інтересах правоохоронних органів України є якісна систематизація отриманих даних. У цьому контексті автор базується на діяльній підході, запропонованому О.М. Леонтьєвим [5], який передбачає вивчення особистості у діяльності, що спрямовує дослідника на аналіз діяльності конкретної особистості та на співставлення результатів цієї діяльності з її висловленнями та поведінкою. У цьому контексті варто визначити основні вимоги до створення психологічного портрету відповідними фахівцями правоохоронних органів. На нашу думку ці вимоги варто пояснити на прикладі виділення О.І. Анфіногеновим [1], О.М. Столяренком, В.І. Чернениловим [10] основних характеристик психологічного портрету як прикінцевого документу.

Психологічний портрет:

- є відносно стійким психологічним утворенням. В першу чергу це відноситься до його базових компонентів, які особистість, як правило, не може змінювати довільно. Вони відносно стабільні у часі;
- має вірогідніший характер, зважаючи на те, що властивості особистості можуть актуалізуватися у різних формах прояву і в той же час одна і та же форма поведінки може бути реалізацією різних індивідуально-особистісних тенденцій, що утруднює їх релевантну інтерпретацію;
- залежить від об'єктивності джерел інформації, способів отримання інформації, адекватності інтерпретації отриманих даних. Адекватність забезпечується критичністю висновків фахівця, відсутністю у нього стереотипів та упередженого відношення стосовно особистості, яка вивчається;
- є динамічним. Створення психологічного портрету є процесом безперервного уточнення та виявлення нової інформації про особистість, що представляє інтерес для правоохоронних органів України;
- характеризується прогностичністю. Психологічна інформація про особистість особи, яка вивчається має містити дані, що дозволяють прогнозувати її поведінку у тих чи інших ситуаціях;
- відповідає вимогам оптимальності, що є необхідною умовою при створенні психологічного портрету. Це передбачає осмислення психологічної інформації з метою її систематизації та оптимізації на підставі вибіркової. У той же час оптимальність передбачає, що психологічний портрет буде достатньо розкритий, повний. Крім цього, у портреті, як у кінцевому продукті, передбачається мінімальне використання спеціальної термінології, адже інформація, що міститься у портреті призначена замовнику (керівництву правоохоронних органів України, вищому керівництву Держави), який, як правило, не має спеціальної психологічної освіти.

Виходячи із зазначених вище характеристик психологічного портрету можна виокремити основні прийоми та правила складання психологічного портрета:

- прийом забезпечення повноти та вибіркової психологічного портрету;
- прийом урахування закономірностей та механізмів соціально-психологічного пізнання;
- прийом надання психологічному портрету визначених якостей, достатності, достовірності, цілісності;
- прийом структуризації, який базується на розумінні того, з якою метою вивчається особистість та відповідно до цього виокремлюються пріоритетність у вивченні конкретних особистісних особливостей. Цей прийом визначає алгоритм складання портрета.
- правило орієнтації на певну структуру особистості, здійсненні значущої типізації, індивідуалізації.

Автор пропонує використовувати наступну модель структурних компонентів особистості, яка може бути доповнена і розширена відповідно до конкретної мети створення психологічного портрета.

1. Спрямованість особистості (потреби, мотиви, життєві плани, концепції, ціннісні орієнтації, схильності, захоплення, смаки);
 2. Соціально-психологічні особливості поведінки (у тому числі демографічні, культурні, статусні, стилі міжособистісного спілкування);
 3. Особливості характеру (акцентуації);
 4. Особливості когнітивних психічних властивостей та процесів (особливості інтелектуальної, емоційно-вольової сфери, пізнавальних психічних процесів);
 5. Операціональні характеристики (звички, знання, уміння, навички);
 6. Психосоматичні та психофізіологічні властивості (швидкість протікання психічних процесів, статеві, вікові, морфологічні властивості, стан здоров'я, наявність можливих патологій);
- прийом використання максимальної кількості джерел інформації;
 - прийом рефлексії;
 - прийом психологічного моделювання поведінки суб'єкта, який ухвалює рішення;
 - прийом психологічної інтерпретації поведінки суб'єкта, який ухвалює рішення.

Для експертної оцінки психологічного портрету можуть використовуватися прагматичні критерії – верифікованості, евристична цінність, внутрішня узгодженість, економність, функціональна значущість, широта охоплення [8].

Верифікованість – психологічний портрет політичного діяча (особи), який ухвалює рішення має містити чітко визначені, логічно взаємопов'язані та доступні емпіричному обґрунтуванню концепції.

Евристична цінність - портрет має стимулювати нові психодіагностичні ідеї для подальшого вивчення досліджуваної особистості.

Внутрішня узгодженість – психологічний портрет має логічно та послідовно пояснювати ті особистісні феномени політичного діяча (особи), який ухвалює рішення.

Економність – портрет повинен містити тільки ті концепції та положення, що є достатніми і необхідними для характеристики діяльності та поведінки конкретної особистості.

Широта охоплення – портрет повинен охоплювати та пояснювати широке коло різних особистісних та поведінкових феноменів конкретної особи. Всебічний портрет може використовуватись як логічний каркас для об'єднання та інтеграції нових, поодиноких фактів, що були виявлені в процесі спостереження та вивчення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що маємо всі підстави стверджувати, що створення психологічного портрету особистості політичного діяча, який є об'єктом оперативного інтересу, з використанням сучасної методологічної бази, адекватним підбором відповідних методів вивчення, ретельної інтерпретацією отриманих результатів надасть змогу фахівцям правоохоронних органів України сформулювати прогностичні рекомендації, які будуть референтними поведінковим проявам особи в конкретних ситуаціях, що, в свою чергу, відобразиться на якісно новому рівні діяльності української правоохоронної системи.

Список використаних джерел

1. Анфиногенов А.И. Психологическое портретирование неустановленного преступника. / А.И. Анфиногенов – М., 2001. – 112 с.
2. Боброва А.В. Основні форми сучасного політичного насилля. / А.В. Боброва – К., 2005. – 141 с.
3. Бухарин С.Н., Цыганов В.В. Информационные войны в бизнесе и политике. / С.Н. Бухарин, В.В. Цыганов – М., 2007. – 336 с.
4. Бухарин С.Н., Цыганов В.В. Методы и технологии информационных войн. / С.Н. Бухарин, В.В. Цыганов – М., 2007. – 382 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н. Леонтьев – М., 2005. - 352 с.
6. Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси. / О.В. Литвиненко – К., 2003. – 240 с.
7. Политическая психология: Хрестоматия. / Сост. Е.Б. Шестопал – М., 2007. – 448 с.
8. Ракитянский Н.М. Проблема психодиагностики политических лидеров. / Н.М. Ракитянский // ОНС № 6 – М. 1995. – с. 110.
9. Социальная психология. // Под ред. С. Московичи – СПб., 2007. – 592 с.
10. Столяренко А.М., Черненилов В.И. Понятие, структура и приемы составления психологического портрета. / А.М. Столяренко, В.И. Черненилов – Тарту, 1986. – 164 с.

References

1. Anfinogenov A.I. Psihologicheskoe portretirovanie neustanovlennogo prestupnika. / A.I. Anfinogenov – М., 2001. – 112 s.
2. Bobrova A.V. Osnovni formy suchasnoho politychnoho nasylllya. / A.V. Bobrova – К., 2005. – 141 s.
3. Buharin S.N., Cyganov V.V. Informacionnye vojny v biznese i politike. / S.N. Buharin, V.V. Cyganov – М., 2007. – 336 s.
4. Buharin S.N., Cyganov V.V. Metody i tehnologii informacionnyh vojn. / S.N. Buharin, V.V. Cyganov – М., 2007. – 382 s.
5. Leont'ev A.N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'. / A.N. Leont'ev – М., 2005. - 352 s.
6. Lytvynenko O.V. Informatsiyni vplyvy ta operatsiyi. Teoretyko-analitychni narysy. / O.V. Lytvynenko – К., 2003. – 240 s.
7. Politicheskaja psihologija: Hrestomatija. / Sost. E.B. Shestopal – М., 2007. – 448 s.
8. Rakitjanskij N.M. Problema psihodiagnostiki politicheskikh liderov. / N.M. Rakitjanskij // ONS № 6 – М. 1995. – s. 110.
9. Social'naja psihologija. // Pod red. S. Moskovichi – SPb., 2007. – 592 s.
10. Stoljarenko A.M., Chernenilov V.I. Ponjatie, struktura i priemy sostavljenija psihologicheskogo portreta. / A.M. Stoljarenko, V.I. Chernenilov – Tartu, 1986. – 164 s.

Резюме. В статье рассматривается вопрос необходимости систематизации подходов в отношении создания социально-психологической характеристики объекта оперативной заинтересованности в интересах правоохранительных органов Украины, анализируются понятия «психологический портрет», рассматриваются основные требования, правила и рекомендации в отношении создания психологического портрета в интересах правоохранительных органов Украины.

Ключевые слова: психологический портрет, личность, политическая психология, политический деятель, методы психодиагностики.

Summary. The given article deals with the question of necessary systematization of approaches to creation of social-psychological characteristic of object of operative interest from political surroundings in the interests of law enforcement agencies of Ukraine. It is analyzed the notion «psychological portrait», considered the main demands, rules

and recommendations concerning psychological portrait creation in the interests of law enforcement agencies of Ukraine.

Key words: psychological portrait, personality, political psychology, political figure, psychodiagnosis methods.

УДК 371.134:372.4

О.В. ОЛІЙНИК

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИХОВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті теоретично обґрунтовано сутність понять «готовність». Здійснено аналіз теоретичних підходів до проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів.

Ключові слова: культура, господарське виховання, господарська культура, готовність, професійно-педагогічна готовність, готовність до виховання господарської культури молодших школярів.

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси та сучасний етап розвитку українського суспільства вимагають нових підходів до виховання молодого покоління, підготовки його до самостійної трудової життєдіяльності. Саме тому, особливої значущості набуває проблема формування господарської культури особистості, виховання відповідального, працелюбного, самодостатнього громадянина, здатного самостійно виконувати обов'язки повноправного члена соціуму, вирішувати свої життєві завдання власними силами ще з молодшого шкільного віку [2].

Сучасне суспільство формує соціальне замовлення на нові підходи в системі господарського виховання дітей та молоді, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «цивілізованого господаря».

Докорінні зміни у змісті й структурі національної освіти, які зумовлені виконанням державної програми «Освіта» («Україна XXI ст.»), законів України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Державного стандарту початкової загальної освіти» та іншими законодавчими й нормативними документами, потребують невідкладного розв'язання проблеми впровадження нової концепції професійної підготовки майбутнього вчителя до виховання господарської культури молодших школярів.

Сьогодні заострило питання готовності студентів до праці в школі. Теоретичне підґрунтя цієї проблеми становлять положення: теорії педагогічного менеджменту (В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверева, Л. Карамушка, В. Маслов, В. Олійник, М. Сисоєва); теорії й методики післядипломної педагогічної освіти (В. Бондар, Л. Даниленко, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, В. Пуцов, В. Семиченко, В. Л. Хоружа, Л. Худомінський); психолого-педагогічної конкуренції про розвиток професійної компетентності педагогічних працівників (В. Введенський, Р. Гільмеєва, Б. Гершунський, Н. Любанова, А. Маркова, В. Сластьонін, В. Стрельников, Л. Хоружа).

Створення високоефективної системи професійної підготовки майбутнього вчителя до виховання господарської культури молодших школярів є однією з центральних проблем у цілісній системі формування та розвитку професійної компетентності вчителя.

Її актуальність зумовлена необхідністю розв'язання суперечностей між новими вимогами щодо педагогічної діяльності, стосовно самого вчителя як цілісної особистості, щодо суб'єкта освітнього процесу, здатного до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку в культурі, конструюванні й здійсненні гуманістично-спрямованих педагогічних систем і технологій, та реальним рівнем професійної компетентності вчителя, його готовності розв'язувати завдання сучасної школи.

Відповідно, **метою** даної статті є розкрити теоретичні підходи до проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів.

Результати теоретичного дослідження. Сучасні дослідники вивчають готовність педагога до професійної діяльності у контексті загальної теорії готовності як видове явище щодо родового «готовність до діяльності», що розуміється як: установка; виражений часовий ситуативний стан; стан мобілізації усіх психофізичних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій, мобілізація сил на подолання перешкод; як сукупність здібностей, у тому числі здібностей людини ставити мету, обирати способи її досягнення, здійснювати самоконтроль, будувати плани і програми; синтез властивостей особистості; інтегрована якість особистості; складне особистісне утворення.

Загалом у розумінні готовності до діяльності простежуються два підходи: *функціональний*, де її розглядають як стан психологічної функції, що зумовлює якісне виконання певної активності, та *особистісний*, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність суб'єктивних чинників окремої діяльності й досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї.

Стан розробленості проблеми вказує на те, що поняття «готовність» переважно розглядають як:

- результат спеціальної підготовки, наслідок діяльності;
- передумову до професійної діяльності, що забезпечує її ефективність, виконує регулятивну функцію, є сталою;
- інтегроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного здійснення